

**ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ԵՎ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ/CRIMINAL LAW AND PROCEDURE/
УГОЛОВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС**

<https://doi.org/10.59546/18290744-2023.10-12-87>

ԱՐՄԵՆ ԱՍԱՏՐՅԱՆ
*ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության քննչական
գլխավոր վարչության պետի տեղակալ, փոխգնդապետ*

ARMEN ASATRYAN
*Deputy Head of the Main Directorate of Investigation of the National Security Service of the
Republic of Armenia, Lieutenant Colonel*

АРМЕН АСАТРЯН
*Заместитель начальника Главного следственного управления СШБ РА,
подполковник*

**ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՀՈՍՔԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ, ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՆ
ՈՒ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՅՔԱՐԻ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ:
ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ**

**GENERAL DESCRIPTION, REASONS AND CONSEQUENCES OF
THE MIGRATORY MOVEMENTS, MECHANISMS OF STRUGGLE.
COMPARATIVE ANALYSIS**

**ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА, ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ
МИГРАЦИОННЫХ ПОТОКОВ, МЕХАНИЗМЫ БОРЬБЫ.
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Ներածություն

Մարդկանց միգրացիայի երևույթն առաջացել է մարդկության պատմության սկզբից, և միգրացիան գրեթե միշտ կապված է եղել առավել բարեկեցիկ կյանքի ձգտումների հետ: Ներկայումս միգրանտների թիվը գնալով աճում է և դա պայմանավորված է զանազան գործոններով՝ սկսած մարդու իրավունքների առավել արդյունավետ պաշտպանությունից մինչև գլոբալիզացիա: Այդ իսկ պատճառով միգրացիայի երևույթը պետությունների և միջկառավարական կազմակերպությունների կողմից ընկալվում է որպես համաշխարհային նշանակության հիմնախնդիր, մեծ կարևորություն ունեցող բազմակողմ իրողություն և համալիր երևույթ, որն

այժմ օրակարգային հարց է բարձր մակարդակներում իրականացվող միջազգային զարգացմանը նվիրված քննարկումներում, որոնց նպատակն է ձևավորել ընդհանուր մոտեցումներ միգրացիայի կառավարման հարցերի շուրջ:

Հետանկախացման տարիներից սկսած՝ միգրացիայի բնագավառում առաջացած մարտահրավերներից մեկը, որին բախվել է Հայաստանը, անկանոն միգրացիան է: Միգրացիոն հոսքերը համաչափ և վերահսկելի լինելուց դարձան լայնածավալ, քառսային, բազմավեկտորային և բազմակատեգորիալ, ինչը սահմանափակեց պետության հնարավորությունները միգրացիոն գործընթացների արդյունավետ կարգավորման համար:

Նշվածի կապակցությամբ Հայաստանի Հանրապետության գերխնդիրներից է դարձել անօրինական միգրացիա կազմակերպելու ծնող պատճառներն ուսումնասիրելն ու դրանց կանխարգելումը, ինչպես նաև անօրինական միգրացիայի կազմակերպելը խաթարելու դեմ պայքարի արդյունավետ մեխանիզմներ մշակելը:

Անօրինական միգրացիայի խնդիրը գտնվել և գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունների մշտական ուշադրության կենտրոնում, ձեռնարկվել և ձեռնարկվում են գործնական միջոցներ՝ միավորելու բոլոր շահագրգիռ նախարարությունների և գերատեսչությունների, իրավապահ մարմինների, միջազգային և հասարակական կազմակերպությունների ուժերն այս հակահրավակ գործունեության նախազգուշացման, կանխման և բացահայտման գործում: Միգրացիոն գործընթացները կարգավորելիս և անօրինական միգրացիային հակազդելու օրենսդրական միջոցներ մշակելիս Հայաստանի Հանրապետությունը հաշվի է առել միջազգային իրավունքի նորմերն ու սկզբունքները:

Սույն հոդվածում հարկ ենք համարում վերլուծության ենթարկել «անօրինական միգրացիա» երևույթի ծնող պատճառներն ու հետևանքները, դրա դեմ պայքարի մեխանիզմները, անօրինական միգրացիայի քրեականացման հիմքերը, նախապատմությունը, «Անօրինական միգրացիայի կազմակերպում» հանցակազմի ձևակերպման մասով նախկին և գործող ՀՀ քրեական օրենսգրքերում առկա տարբերությունները:

Հիմնական հետազոտություն

1. Միգրացիոն հոսքերի ընդհանուր նկարագիրը, անկանոն միգրացիայի պատճառներն ու հետևանքները, երևույթի դեմ պայքարի մեխանիզմները.

Անձի ազատ տեղաշարժի իրավունքը համարվում է մարդու հիմնարար իրավունքներից մեկը:

ՀՀ Սահմանադրության 40-րդ հոդվածի համաձայն՝

1. Հայաստանի Հանրապետության տարածքում օրինական հիմքերով գտնվող յուրաքանչյուր ոք ունի ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունք:

2. Յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս գալու իրավունք:

3. Յուրաքանչյուր քաղաքացի և Հայաստանի Հանրապետությունում օրինական հիմքերով բնակվելու իրավունք ունեցող յուրաքանչյուր ոք ունի Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու իրավունք:

4. Ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ պետական անվտանգության, հանցագործությունների կանխման կամ բացահայտման, հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության կամ այլոց հիմնական իրավունքների

¹ Տե՛ս, ՀՀ Սահմանադրություն, 2015 թվականի փոփոխություններ, 40-րդ հոդված <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=102510>:

և ազատությունների պաշտպանության նպատակով: Քաղաքացու՝ Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու իրավունքը սահմանափակման ենթակա չէ:

1948 թվականին ընդունված «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի» 13-րդ հոդվածը² սահմանում է. «Յուրաքանչյուր ոք ունի տվյալ պետության սահմաններում ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունք: Յուրաքանչյուր ոք ունի ցանկացած՝ այդ թվում սեփական երկրից մեկնելու և իր երկիրը վերադառնալու իրավունք»: Իսկ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» 1950 թվականին եվրոպական կոնվենցիան կոնկրետացնում է հիշյալ իրավունքի իրականացման շրջանակները:

Այսպես, տվյալ պետության սահմաններում ազատ տեղաշարժվելու և բնակավայր ընտրելու իրավունքը վերապահվում է միայն այն անձին, որն «օրինական հիմքերով է գտնվում որևէ պետության տարածքում», սահմանվում են այն հիմքերը, որոնց առկայությամբ կարող է արդարացվել տեղաշարժի ազատության իրավունքի սահմանափակումը: Բացի դրանից՝ ընդունված միջազգային նորմերի համաձայն՝ օտարերկրացուն մուտքի իրավունքի տրամադրումը համարվում է տվյալ երկրի ինքնիշխան իրավունքներից մեկը, և այն օտարերկրացիները, որոնք, տվյալ երկրի օրենսդրությամբ սահմանված կանոնները խախտելով, մուտք են գործում կամ գտնվում (բնակվում են) այնտեղ, համարվում են անօրինական միգրանտներ:

Ապօրինի միգրացիայի դեմ պայքարի ոլորտում հիմնական միջազգային իրավական փաստաթուղթը հանդիսանում է Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիան³ և այն լրացնող՝ «Ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտների անօրինական ներս բերելու դեմ» արձանագրությունը⁴: Արարքի քրեականացման հետ կապված պարտավորություններն ամրագրված են նշված արձանագրության 6-րդ հոդվածում, որի համաձայն՝ մասնակից պետությունը ձեռնարկում է այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցներ, ինչպիսիք կարող են պահանջվել այն հաշվով, որ քրեորեն պատժելի ճանաչվեն դիտավորությամբ և ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ֆինանսական կամ այլ նյութական շահ ստանալու նպատակով կատարված հետևյալ արարքները.

ա) միգրանտների անօրինական ներմուծումը,

բ) միգրանտների անօրինական ներմուծման համար պայմաններ ստեղծելու նպատակով մուտքի, ելքի կամ անձը հաստատող կեղծ փաստաթուղթ պատրաստելը, այդպիսի փաստաթուղթ ձեռք բերելը, տրամադրելը կամ տիրապետելը,

գ) տվյալ պետության քաղաքացի չհանդիսացող և դրա տարածքում մշտապես չբնակվող որևէ անձի՝ կեղծ փաստաթղթեր պատրաստելու, այդպիսիք ձեռք բերելու, տրամադրելու, տիրապետելու կամ ցանկացած ապօրինի միջոցների օգտագործմամբ տվյալ պետությունում գտնվելու հնարավորություն ընձեռելը:

Նույն հոդվածով մասնակից պետությունները պարտավորեցվում են քրեականացնել նաև հանցակցությունը նշված հանցագործության կատարմանը, ինչպես նաև հանցավորի կամքից

² Տես, «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի», հոդված 13-րդ, 1948թ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=1896>:

³ Տես՝ Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ ՄԱԿ-ի կոնվենցիա, Կոնվենցիան Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 2003 թվականի սեպտեմբերի 29-ից: https://www.cba.am/Storage/AM/downloads/FDK/InternationalInstruments/palermo_convention_on_transnational_crime_arm.pdf:

⁴ Տես՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ Կոնվենցիան լրացնող ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտների անօրինական ներս բերելու դեմ արձանագրություն, Արձանագրությունը Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 2004 թվականի հունվարի 28-ից: http://www.un.am/res/UN%20Treaties/XI_8.pdf:

անկախ հանգամանքներով այն ավարտին չհասցնելու դեպքերը:

Որպես ծանրացնող հանգամանքներ՝ արձանագրության նշված հոդվածով նախատեսված են նույն արարքները, որոնք.

ա/ միգրանտի կյանքը կամ անվտանգությունը վտանգի տակ են դնում կամ կարող են դնել, կամ

բ/ կապված են միգրանտների անմարդկային կամ արժանապատվությունը նվաստացնող վերաբերմունքի հետ, այդ թվում՝ շահագործման նպատակով:

Հարկ է նշել, որ ըստ միգրացիայի միջազգային կազմակերպության՝ միջազգային մակարդակով «միգրանտ» հասկացության համար համընդհանուր ճանաչում գտած որևէ սահմանում չկա: «Միգրանտ» հասկացությունը սովորաբար ներառում է բոլոր այն դեպքերը, երբ անձն ազատորեն կայացնում է միգրացիայի դիմելու իր որոշումը՝ ելնելով «սեփական հարմարավետությունից» և առանց արտաքին ճնշող գործոնի միջամտության: Այլ խոսքով՝ դա վերաբերում է այն անձանց և նրանց ընտանիքի անդամներին, որոնք տեղաշարժվում են այլ երկիր կամ տարածաշրջան՝ իրենց նյութական կամ սոցիալական պայմանները բարելավելու և իրենց կամ իրենց ընտանիքի համար առավել բարենպաստ հեռանկարներ ստեղծելու համար:

Միավորված ազգերի կազմակերպության կողմից միգրանտ է դիտվում անձը, որը ավելի քան մեկ տարի բնակվել է օտարերկրյա պետությունում՝ անկախ պատճառներից, կամավոր, թե ոչ կամավոր, և անկախ միգրացիայի դիմելու համար օգտագործված միջոցներից՝ կանոնավոր, թե անկանոն: Այնուամենայնիվ, այս տերմինի լայն գործածումը ներառում է առավել կարճաժամկետ միգրանտների տեսակներ:

Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության կողմից միգրացիան բնորոշվում է որպես անձի կամ անձանց խմբի տեղաշարժ՝ միջազգային սահման հատելու միջոցով կամ պետության ներսում: Դա բնակչության տեղաշարժ է, որը ենթադրում է մարդկանց ցանկացած տեսակի տեղաշարժ՝ անկախ դրա տևողությունից, կազմից, պատճառներից և այն ներառում է փախստականների, տեղահանված անձանց, տնտեսական միգրանտների և այլ նպատակներով, այդ թվում՝ ընտանիքի վերամիավորման նպատակով տեղաշարժվող անձանց միգրացիան⁵:

Անօրինական միգրացիայի բարձր մակարդակ դիտարկվում է ինչպես զարգացած, այնպես էլ առանձին զարգացող երկրներում: Փորձագետների գնահատմամբ ԱՄՆ-ում գտնվում են ավելի քան 5 միլիոն անօրինական միգրանտներ, Ֆրանսիայում և Գերմանիայում անօրինական միգրանտների թիվն անցնում է 4 միլիոնը, Ռուսաստանում անօրինական միգրանտների ընդհանուր թիվը հասնում է 4-5 միլիոնի⁶:

Վերջին քսան տարիներին էականորեն փոխվել են ինչպես Հայաստանի Հանրապետության առնչվող միգրացիոն գործընթացները, դրանք ծնող պատճառներն ու հետևանքները, միգրացիոն գործընթացների մեջ ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ներգրավված խմբերն ու նրանց խնդիրները, այնպես էլ պետական կարգավորման միջոցով հիմնախնդրի լուծման մասին պատկերացումները:

Միգրացիոն գործընթացներին առնչվող առաջին աղբյուրը ՀՀ ոստիկանության անձնագրային համակարգի ստորաբաժանումներում հաշվառման կանգնող և հաշվառու-

⁵ Steu՝ Основы управления миграцией: пособие для руководящих должностных лиц и практиков / МОМ. Женева, 2006, էջ 3:

⁶ Steu՝ Халиуллина А. И., Шагиева Л. А., Нелегальная миграция в России и методы борьбы с ней // Молодой ученый, 2016, №28, էջեր 711-713:

մից դուրս եկած անձանց վերաբերյալ տվյալներն են: Այս ցուցիչը խորհրդային տարիներին ճշգրիտ պատկերացում էր տալիս, քանի որ 3 ամսից ավելի բացակայողները և նույն ժամկետում նոր բնակավայրում բնակվողները պարտավոր էին հաշվառումից դուրս գալ և ժամանակավոր հաշվառման կանգնել նոր բնակավայրում: Ներկայումս այդ ցուցիչը ամբողջական պատկերացում չի տալիս, քանի որ հետազոտությունների համաձայն՝ Հայաստանից մեկնողների միայն փոքր մասն է դուրս գալիս հաշվառումից:

Միգրացիոն իրավիճակի գնահատման մյուս աղբյուրը միգրացիոն գործընթացների վերաբերյալ անցկացված հետազոտություններն ու ուսումնասիրություններն են, որոնք, որպես կանոն, իրականացվել են միջազգային կազմակերպությունների պատվերով /ԵԱՀԿ, ՄԱԿ-ի բնակչության հիմնադրամ, ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիր, Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն/՝ մասնագիտացված, անկախ կազմակերպությունների կողմից՝ հիմնականում սոցիոլոգիական հարցումների ճանապարհով:

Ըստ Միգրացիայի միջազգային կազմակերպության՝ դա ելքի, տարանցիկ և մուտքի երկրների հսկողությունից դուրս տեղի ունեցող տեղաշարժն է: Նպատակակետ երկրների տեսանկյունից՝ անկանոն միգրացիան երկիր անօրինական մուտք գործելը, մնալը կամ աշխատելն է, որը նշանակում է, որ միգրանտը չունի միգրացիայի մասին կանոնակարգերով սահմանված տվյալ երկիր մուտքի, կացության կամ աշխատելու իրավունք կամ համապատասխան փաստաթուղթ: Ելքի երկրի տեսանկյունից՝ անօրինական են համարվում, օրինակ, այն դեպքերը, երբ անձը հատում է միջազգայնորեն ճանաչված սահմանն առանց վավերական անձնագիր կամ ճամփորդական փաստաթուղթ ունենալու կամ չի բավարարում երկրից մեկնման համար անհրաժեշտ վարչական պահանջներին⁷: Անօրինական միգրացիան երբեմն եվրոպական փորձագետների կողմից օգտագործվում է նաև «ստվերային միգրացիա» «լատենտային միգրացիա», իսկ անօրինական միգրանտները՝ «փաստաթուղթ չունեցող միգրանտներ» անվանումներով: Ընդ որում՝ անօրինական միգրանտների վերաբերյալ հավաստի տվյալները գլոբալ իմաստով բացակայում են:

Որպես կանոն, ՀՀ քաղաքացիների մի մասը ընտրում են ապաստան հայցելու ճանապարհը, որովհետև շատերի համար դա արևմտաեվրոպական երկրներում օրինականորեն հաստատվելու միակ հնարավոր, իրատեսական եղանակն է, իսկ ուսման, աշխատանքի կամ ընտանիքի վերամիավորման հիմքով երկրում մնալը կարող է հաջողվել բացառիկ դեպքերում: Եվրոպական երկրներում ապաստանի հայցի ներկայացումը Հայաստանի բնակչության շրջանում լայնորեն տարածված է «հանձնվել» անվան տակ: ՀՀ քաղաքացիների դեպքում քաղաքական կամ այլ պատճառներով պայմանավորված՝ հետապնդումների լեգենդը արևմուտքում լուրջ չի ընդունվում: Ինչ վերաբերում է ծանր սոցիալ-տնտեսական պայմաններին, ապա պետք է հիշել՝ ապաստանի տրամադրման հարցում ոչ մի երկրում ծանր սոցիալ-տնտեսական պատճառների փաստարկը հիմք չի ընդունվում: Եթե նույնիսկ Հայաստանի Հանրապետությունից մեկնած որևէ անձ այդ երկրներում ստանում է փախստականի կարգավիճակ, ապա դա խիստ եզակի բացառություն է և ավելի շուտ հետևանք է ոչ թե իրական հանգամանքների, այլ ընդամենը լավ հորինված լեգենդի:

Անկանոն միգրանտների մի սովոր բանակ են կազմում աշխատանքային միգրանտները: Իրականում աշխատանքային միգրանտներից և օտարերկրյա գործատուներից յուրաքան-

⁷ Օտարերկրացիների՝ Հայաստանի Հանրապետություն մուտք գործելու, Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվելու և բնակվելու, Հայաստանի Հանրապետության տարածքով տարանցիկ երթևեկելու, Հայաստանի Հանրապետությունից ելքի, ինչպես նաև օտարերկրացիների հետ կապված այլ հարաբերությունները կարգավորվում են «Օտարերկրացիների մասին» ՀՀ օրենքով:

չյուրն օրինական գործընթացներից խուսափելու իր պատճառն ու շարժառիթն ունի: Սովորաբար միգրանտները խուսափում են միգրացիոն հաշվառման և աշխատանքի թույլտվության՝ այդքան բարդ համակարգից, ինչպես նաև բյուրոկրատական քաշքշուկից: Գործատուներն իրենց հերթին շահագրգռված են օտարերկրյա աշխատուժի ոչ ֆորմալ ներգրավմամբ, որպեսզի էժան վարձատրեն աշխատողներին, ինչպես նաև շահագործեն նրանց աշխատանքը և իրենց վրա չվերցնեն իրավական ոչ մի պարտավորություն:

Հարկ է նկատի ունենալ, որ անկանոն միգրացիան հանգեցնում է մի շարք անցանկալի հետևանքների, ինչպիսիք են՝ **անօրինական միգրանտների տեսանկյունից**⁸ իրենց իրավունքների և շահերի ոտնահարումը, խաբեությունների և շահագործման թիրախ դառնալը, արտաքսման ենթարկվելը, առողջապահական խնդիրները, կազմակերպված հանցավորության զոհ դառնալը և այլն, **ելքի պետությունների տեսանկյունից**⁹՝ արտասահմանում գտնվող իր քաղաքացիների մի սովոր բանակի առաջացումը, որոնց իրավունքները հնարավոր չէ պաշտպանել, արտաքսված քաղաքացիների հիմնախնդիրները լուծելու անհրաժեշտությունը և այլն, **մուտքի պետությունների տեսանկյունից**⁹ իրենց օրենսդրության խախտումը, ապաստան հայցողների թվի աճը և դրանով հանդերձ՝ լրացուցիչ ծանրաբեռնվածությունն իրենց երկրների սոցիալական համակարգերի վրա, հասարակության մեջ ռասիզմի և քսենոֆոբիայի տրամադրությունների ուժգնացումը, բացասական անդրադարձը բնակչության զբաղվածության և աշխատավարձի մակարդակի վրա, պետական բյուջե հարկային մուտքերի ոչ լիարժեք ապահովումը, քանի որ միգրանտների զգալի մասն աշխատում է ստվերում և այլն:

Այսպիսով՝ անկանոն միգրացիան առնչվում է թե՛ ընդունող, թե՛ ծագման երկրներին և թե՛ ուղղակիորեն միգրանտներին: Ինդիկ կարգավորման արդյունավետությունը ենթադրում է մուտքի և ելքի երկրների ջանքերի համատեղում: Ահա, թե ինչու երևույթի դեմ պայքարի մեխանիզմներից է համարվում միջազգային իրավական ակտերի ընդունումը, որոնք կյանքի են կոչվում բազմակողմ և երկկողմ մակարդակով: Ի լրումն այդ մեխանիզմների՝ պետությունները կիրառում են նաև իրենց քաղաքականությունն ազգային մակարդակով, մասնավորապես՝ անկանոն միգրացիայի դեմ պայքարի ռազմավարությունները մշակելիս ընդունող երկրները հիմնականում կիրառում են զսպող միջոցառումներ, ինչպիսիք են՝

- սահմանային հսկողության համակարգի ուժեղացում,
- միգրացիոն օրենսդրության և պրակտիկայի խստացում, այդ թվում՝ վարչական վտարում⁸ և արտաքսում⁹:

2. Անօրինական միգրացիայի կազմակերպման հասկացությունը և տեսակները.

Հանցավորության դեմ պայքարը յուրաքանչյուր հասարակության առաջնահերթ հիմնախնդիրներից է, այդ իսկ պատճառով բոլոր երկրներում կարևորվում է այնպիսի օրենսդրության և հզոր պետական ապարատի առկայությունը, որը կապահովի հանցավորության դեմ պայքարի արդյունավետությունը: Բացառություն չի կազմում նաև անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դեմ պայքարը:

⁸ **Վարչական վտարումը** երկրի տարածքից օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց հարկադրական և վերահսկողական տեղափոխումն է կամ վերահսկվող ինքնակամ մեկնումը:

⁹ **Արտաքսման ենթակա** է օրենքով սահմանված ժամկետում մուտքի երկրի տարածքից չմեկնած օտարերկրյա քաղաքացին: Օտարերկրյա քաղաքացու վտարման մասին որոշում կայացնելու համար հիմք կարող են հանդիսանալ բնակվելու կամ գտնվելու ժամկետի կրճատումը, կամ էլ ժամանակավոր բնակության թույլտվության կամ կացության կարգավիճակի անվավեր համարելը, երկրում գտնվելու անցանկալիության մասին որոշման ընդունումը, ապաստանի հայցի մերժումը կամ փախստականի կարգավիճակից զրկելու հանգամանքը:

Բազմաթիվ այլ երկրների օրինակով՝ Հայաստանի Հանրապետությունը՝ միջազգային իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներին և նորմերին համապատասխան, 2014 թվականի հունիսի 21-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 329.1-ին հոդվածով ամրագրեց, որ անօրինական միգրացիայի կազմակերպումը հանցագործություն է և պատժվում է համապատասխան սանկցիաների կիրառմամբ: 2022 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած ՀՀ նոր քրեական օրենսգիրքը ևս քրեական պատասխանատվություն է նախատեսում անօրինական միգրացիայի կազմակերպման համար:

Այս ոլորտում կատարվող հանցագործությունների առանձնահատկությունները և քննության հետ կապված որոշակի դժվարությունները նախադրյալներ ստեղծեցին դեռևս 2003 թվականին այդ պահի դրությամբ գործող ՀՀ ոստիկանության կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի վարչության կառուցվածքում անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի ստորաբաժանում ստեղծելու համար, որը ներկայումս կոչվում է ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանության քրեական ոստիկանության գլխավոր վարչության հետախուզման, անօրինական միգրացիայի, ահաբեկչության դեմ պայքարի վարչության «Անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի բաժին»: Բացի այդ, ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանության քրեական ոստիկանության գլխավոր վարչությունում գործում է թե՛ գիծ, որի արդյունքում անօրինական միգրացիայի ոլորտում հանցագործությունների հայտնաբերմանը, նախազգուշացմանը, կանխմանը և բացահայտմանն աջակցելու համար յուրաքանչյուր անձ կարող է ահազանգել, ինչն անօրինական միգրացիայի կանխարգելման, ինչպես նաև անձանց իրավունքների պաշտպանության գործում մեծ երաշխիք է հանդիսանում:

Արարքի քրեականցումը պայմանավորված էր նաև այն հանգամանքով, որ քննարկվող արարքը կատարվում էր շահադիտական նպատակով, ուստի այդ արարքից ստացված եկամուտները պետք է դիտվեին որպես հանցավոր ճանապարհով ստացված: Բացի այդ, հոդվածի նախատեսման անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր նաև ՀՀ կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորություններով, որոնք ամրագրված են ՄԱԿ-ի Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ Կոնվենցիան լրացնող «Ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտների անօրինական ներս բերելու դեմ» արձանագրության 6-րդ հոդվածով, և գործնականում առաջացած այն հիմնախնդրով, որ կազմակերպում են ՀՀ քաղաքացիների տեղափոխումն այլ պետություններ՝ ապօրինի միգրանտների կարգավիճակով այնտեղ պահելով:

«Անօրինական միգրացիայի կազմակերպում» ինքնուրույն հանցակազմի առկայությունը պայմանավորվել է նաև հետևյալ հանգամանքներով.

➤ անձի տեղափոխման կազմակերպումն այլ պետություն իրականացվում է վերջինիս կամքով,

➤ տեղափոխվողն ինքն է վճարում կամ հատուցում տեղափոխման համար,

➤ տեղափոխվողի նպատակն է մի պետության տարածքից դուրս գալը և/կամ մեկ այլ պետության տարածքում հայտնվելը, իսկ հանցագործի նպատակը՝ շահ ստանալն է՝ կազմակերպելով տուժողի նպատակին հասնելը,

➤ հանցագործը փաստացի չի ունեցում անձի դեմ, այլ գործում է պետության՝ մասնավորապես՝ կառավարման կարգի դեմ,

➤ խախտվում է տվյալ պետության միգրացիոն օրենսդրությունը:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի տարրերին, ապա հարկ է նշել, որ հոդվածն ընդգրկված է նույն օրենսգրքի 44-րդ՝

«Կառավարման կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունները» գլխում¹⁰: Դրանից ելնելով՝ անհրաժեշտ է որպես ուսումնասիրվող հանցագործության **օբյեկտ** դիտարկել պետական անվտանգության ոլորտում հանրային հարաբերությունները և պետական մարմինների բնականոն կառավարման գործունեությունը:

Լ.Վ. Սերդյուկի կարծիքով՝ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման հիմնական օբյեկտ է համարվում կառավարման կարգը, և այդ հանցագործության լրացուցիչ (ֆակուլտատիվ) օբյեկտներն են քաղաքացիների հասարակական անվտանգությունը, իրավունքներն ու ազատությունները, երկրի սահմանային պաշտպանական ուժը, որը վտանգի տակ է առնվում նման խախտումներով¹¹:

Միգրացիոն օրենսդրության խախտումն իսկապես վնասում է միգրացիոն գործընթացների պետական կառավարման կարգին: Սակայն, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածը նախատեսում է քրեական պատասխանատվություն ոչ թե միգրացիոն կանոնների իրական խախտման համար, այլ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման համար, որը, ինչպես հայտնի է, ավելի լուրջ հասարակական վտանգ է ներկայացնում, քան միգրացիոն օրենսդրության սովորական խախտումը: Այս առումով, Ի. Վ. Նիկիտենկոն գտնում է, որ քննարկվող հանցագործության օբյեկտը պետության միգրացիոն անվտանգությունն է: Հեղինակն իր եզրակացություններն ապացուցում է «Ազգային անվտանգության ռազմավարության» դրույթներով՝ անվտանգության բնագավառի հիմնարար նորմատիվ փաստաթղթերից մեկով¹²:

Հենվելով Ա.Վ. Նիկիտենկոյի տեսակետի վրա՝ կարծում ենք, որ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման համար քրեական պատասխանատվությունը ծառայում է պետական անվտանգության ոլորտում հանրային հարաբերությունների կարգավորմանը: Հետևաբար, այս հանցագործությունը պետք է դասվի պետության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունների շարքին, և այս նորմը պետք է տեղափոխվի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 42-րդ գլուխ («Սահմանադրական կարգի հիմունքների և պետության անվտանգության դեմ ուղղված հանցագործությունները»):

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածով նախատեսված հանցագործության օբյեկտիվ կողմն ունի բարդ կառուցվածք, որը ներառում է մի շարք անկախ (այլընտրանքային) գործողություններ, որոնցից յուրաքանչյուրն առանձին, ինչպես նաև դրանց ընդհանրությունը, կազմում է մեկ ամբողջական, ավարտված հանցագործություն: Մասնավորապես, հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է մուտքի, ելքի, գտնվելու կամ տարանցման համար Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով կամ մուտքի, ելքի, գտնվելու կամ տարանցման պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթղթեր կամ կեղծ տեղեկություններ ներկայացնելով:

Սույն հոդվածը բովանդակային առումով բաղկացած է իրար հետ փոխկապակցված երկու առանձին արարքներից, որոնք նախատեսված են հոդվածի երկու տարբեր մասերով՝

➤ ապօրինաբար օտարերկրյա քաղաքացիների և քաղաքացիություն չունեցող անձանց Հայաստանի Հանրապետություն մուտքի, Հայաստանի Հանրապետությունում գտնվելու կամ

¹⁰ 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված և 2022 թվականի հուլիսի 1-ին ուժը կորցրած ՀՀ քրեական օրենսգրքում ևս անօրինական միգրացիայի կազմակերպումը տեղակայված էր «Կառավարման կարգի դեմ ուղղված հանցագործությունները» գլխում:

¹¹ Տես՝ *Сердюк Л.В.*, Организация незаконной миграции (ст. 322.1 УК РФ): состав и порядок квалификации (комментарий) // Вестник Уфимского юридического института, 2006, № 2-3, էջ 64:

¹² Տես՝ *Никитенко И.В.*, Миграционная безопасность Дальневосточного федерального округа России: политико-правовой и криминологический аспекты: Монография. Хабаровск: Дальневосточ. юрид. ин-тут МВД России, 2010, էջ 61:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքով տարանցման (տեղափոխման) կազմակերպում,
 ➤ ապօրինաբար անձի Հայաստանի Հանրապետությունից ելքի, օտարերկրյա պետու-
 թյուն մուտքի, օտարերկրյա պետությունում գտնվելու կազմակերպում:

Իրավաբանական գրականությունում ապօրինի միգրացիայի կազմակերպումը բնորոշ-
 վում է որպես բարդ, բազմաբնույթ կազմակերպական գործունեություն, որը ներառում է.

- միգրանտների հավաքագրումը,
- համապատասխան թույլտվությունների ստացման համար գործատուների, միգրա-
 ցիոն ծառայողների հետ պայմանավորվածությունների ձեռքբերումը,
- կեղծ փաստաթղթերի պատրաստման ապահովումը, դրանց ձեռքբերումն ու տրա-
 մադրումը միգրանտներին,
- միգրանտների հրահանգավորումը,
- տրանսպորտային և տեղափոխման հետ կապված այլ խնդիրների լուծումը,
- միգրացիոն և սահմանային վերահսկողություն իրականացնող պաշտոնատար ան-
 ձանց հետ հանցավոր կապերի հաստատումը,
- բնակության և թաքնվելու համար համապատասխան տեղերի նախապատրաստումը
 և այլն:

Որպես հանցագործության **սուբյեկտ** ընկալվում է այն ֆիզիկական մեղսունակ անձը, ում
 16 տարին լրացել է հանցանքը կատարելու ժամանակ:

Հանցագործության **սուբյեկտիվ կողմը** բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ: Անձը
 տեղյակ է, որ նա քայլեր է ձեռնարկում անօրինական միգրացիայի կազմակերպման համար,
 և նա ցանկանում է, որ այդ քայլերն իրականացվեն և հասնեն իրենց վերջնական նպատակին:
 Հանցագործությունը նախատեսում է պարտադիր պայման. ուղղակիորեն կամ անուղղակի-
 րեն որևէ ֆինանսական կամ այլ նյութական շահ ստանալու նպատակը: Այսինքն, սուբյեկտիվ
 կողմի պարտադիր հատկանիշ է շահադիտական նպատակը, որը քրեական իրավունքում
 բնորոշվում է հետևյալ կերպ՝ իր կամ այլ անձի համար գույքային օգուտ ստանալու կամ գույ-
 քային ծախսերից կամ պարտավորություններից խուսափելու մղում¹³: Ընդ որում, հենց այս
 նպատակն էլ հանդիսացել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 469-րդ և 470-րդ հոդվածների տարբե-
 րակիչ հատկանիշներից մեկը:

Քննարկով հոդվածով նկարագրված գործողությունները չեն ենթադրում որևէ հանցագոր-
 ծության հետևանք (իրական առումով), հանցագործությունն ինքնին բաղկացած է այդ գործո-
 ղությունների անօրինական շահարկումներից՝ մուտք, կեցություն, տարանցում: Հանցագոր-
 ծության ավարտի մասով հարկ է նկատի ունենալ նաև, որ ապօրինի միգրացիայի կազմա-
 կերպման բովանդակության մեջ ներառվող ոչ բոլոր գործողությունների կատարումը կարող է
 վկայել հանցագործության ավարտման մասին: Հանցագործության ավարտման պահը պետք
 է կապել հոդվածի դիսպոզիցիայում հատուկ նկարագրված կազմակերպման եղանակների
 հետ: Մասնավորապես, ապօրինի միգրացիայի կազմակերպումը պետք է ավարտված հա-
 մարել ելքի, մուտքի, տարանցման կամ գտնվելու համար Հայաստանի Հանրապետության
 օրենսդրությամբ սահմանված կարգը փաստացի խախտելու կամ ելքի, մուտքի, տարանց-
 ման կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթղթեր կամ
 կեղծ տեղեկություններ, այդ թվում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործող օտարերկրյա
 դիվանագիտական ներկայացուցչություններին ներկայացնելու պահից: Իսկ մինչ այդ իրա-
 կանացված կազմակերպական գործունեության մեջ ընդգրկվող գործողությունները պետք է

¹³ Տես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ կետ:

գնահատվեն որպես հանցագործության նախապատրաստություն կամ հանցափորձ:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածում ամրագրված դրույթներով քրեական պատասխանատվություն է նախատեսված ոչ միայն ելքի, մուտքի, տարանցման կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթղթեր կամ կեղծ տեղեկություններ ներկայացնելու համար, այլև ելքի, մուտքի, տարանցման կամ գտնվելու համար ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելու միջոցով ապօրինի միգրացիայի կազմակերպման համար, որպիսի պայմաններում նշված հոդվածով կարող է որակվել նաև սահմանային անցման կետերը շրջանցելով պետության տարածք մուտքն ու ելքը կազմակերպելը: Ընդ որում, հարկ է նկատի ունենալ, որ անօրինական միգրացիայի կազմակերպման դեպքում, երբ խոսքը գնում է ելքի, մուտքի, տարանցման կամ գտնվելու պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթղթեր կամ կեղծ տեղեկություններ ներկայացնելու մասին, ապա գործ ունենք առանձին հանցակազմի՝ փաստաթղթեր կեղծելու կամ կեղծ փաստաթղթեր ձևաթղթեր իրացնելու, պատրաստելու կամ օգտագործելու հանցակազմի հետ¹⁴: Սակայն հարկ է նկատի ունենալ, որ անօրինական միգրացիան կազմակերպած անձին կեղծ փաստաթուղթ օգտագործելու համար լրացուցիչ չի մեղսագրվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 457-րդ հոդվածով նախատեսված արարքի կատարում, քանի որ անօրինական միգրացիայի կազմակերպումն իր մեջ կլանում է կեղծ փաստաթղթի օգտագործման հանցակազմը: Իսկ այն դեպքերում, երբ բավարար փաստական տվյալների համակցությամբ հիմնավորվում է վերջինիս կողմից անձամբ կամ այլ անձի կողմից այն օգտագործելու կամ իրացնելու նպատակով փաստաթուղթ կեղծելու կամ այդպիսի փաստաթուղթ իրացնելու փաստը, ապա նրա արարքները որակվում են հանցագործությունների համակցությամբ:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նախատեսված մյուս ծանրացնող հանգամանքները, ինչպիսիք են՝ 1) մի խումբ անձանց կողմից նախնական համաձայնությամբ, 2) մարդու կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր կամ անձի պատիվն ու արժանապատվությունը նվաստացնող պայմաններում կամ 3) իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործելով այն կատարելը, պայմանավորված է այս հանցագործության կատարման և կազմակերպման առանձնահատկություններով:

Ինչ վերաբերում է անօրինական միգրացիայի հանցակազմի ձևակերպման առումով նախկին և գործող ՀՀ քրեական օրենսգրքերում առկա տարբերություններին, ապա հարկ է նշել, որ ի տարբերություն՝ 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված և 2022 թվականի հուլիսի 1-ին ուժը կորցրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի, 2022 թվականի հուլիսի 1-ին ուժի մեջ մտած ՀՀ քրեական օրենսգրքում «անօրինական միգրացիայի կազմակերպում» հանցակազմի դիսպոզիցիայում օբյեկտիվ կողմի մասը կազմող գործողությունների շարքում մուտքի, գտնվելու կամ տարանցման համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով կամ ելքի, մուտքի կամ գտնվելու համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելով ձևակերպումների մեջ «**օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտել**» եզրույթից առաջ դուրս է թողնվել նախկինում առկա ձևակերպումը՝ **Հայաստանի Հանրապետության** օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտելու մասով: Վերոգրյալից հետևում է, որ նախկինում հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի ձևակերպումը կրել է առավել նեղ կարգավորում և հանցակազմի առկայություն ենթադրել է անձի ելքի, մուտքի կամ գտնվելու կամ տարանցման համար Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգի խախտում պայմանը: Ներկայումս

¹⁴ Տես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 457-րդ հոդվածի 1-ին մաս:

ձևակերպումն առավել լայն է ու նման ձևակերպումից հետևում է, որ հանցակազմի առկայության համար բավարար է անձի ելքի, մուտքի կամ գտնվելու կամ տարանցման համար սահմանված և ՀՀ օրենսդրության մաս չկազմող կարգի, ընթացակարգերի /օրենսդրության/ խախտումը:

Հաջորդ փոփոխությունն այն է, որ գործող քրեական օրենսգրքում հանցակազմի դիսպոզիցիայում օբյեկտիվ կողմի մասը կազմող գործողությունների շարքում անձի ելքի, մուտքի կամ գտնվելու կամ տարանցման համար պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար նախկին «կեղծ փաստաթղթեր կամ կեղծ տեղեկություններ ներկայացնելով» ձևակերպման փոխարեն նշվել է կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ձևակերպումը: Առաջին հայացքից նշված փոփոխությունն իրենից կարևորություն չի ներկայացնում, սակայն ունի առանցքային նշանակություն պրակտիկ աշխատանքում վերագրյալի առթիվ արարքի իրավական որակման մասով առաջացող խնդրահարույց իրավիճակին լուծում տալու մասով: Մասնավորապես, պրակտիկայում շատ են դեպքերը, երբ անձը ելքի, մուտքի կամ գտնվելու կամ տարանցման համար պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար ներկայացնում է մեկ փաստաթուղթ /օր.՝ աշխատանքի վերաբերյալ տեղեկանք/ կամ մեկ տեղեկություն /օր.՝ աշխատանքի նպատակով մեկնելու, որպես զբոսաշրջիկ այցելելու և այլն/, որպիսի պայմաններում իրավակիրառ պրակտիկայում խնդրահարույց իրավիճակ էր առաջանում առ այն, թե արդյո՞ք մեկ փաստաթղթի կամ մեկ տեղեկության տրամադրումը բավարար է հանցակազմի առկայության փաստն արձանագրելու համար, թե՛ ոչ: Ներկա կարգավորմամբ այս մասով խնդրին տրվել է լուծում:

Հաջորդ փոփոխությունն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախկին օրենսգրքի 329.1-ին հոդվածի 2-րդ մասի տարբերությամբ միգրանտի սահմանման մասով ՀՀ քաղաքացու, ՀՀ-ում մշտապես բնակվող օտարերկրյա քաղաքացու կամ քաղաքացիություն չունեցող անձի փոխարեն նշել է «Անձի» սահմանումը, որի ներքո ներառվում են բոլոր կատեգորիաները: Բացի այդ, հանցակազմի ծանրացնող հանգամանքներից դուրս է մնացել՝ երկու կամ ավելի անձանց անօրինական միգրացիան կազմակերպելը: Ներկայումս յուրաքանչյուր անձի միգրացիա որակվում է որպես առանձին հանցագործության դեպք, թեև պրակտիկան այս մասով զարգացել է այնպես, որ մեկ միասնական դիտավորությամբ մի ընտանիքի անդամների անօրինական միգրացիայի կազմակերպումը դիտարկվում է որպես հանցագործության մեկ դեպք՝ յուրաքանչյուր անդամի համար առանձին արարքի կատարում չի մեղսագրվում: Ծանրացնող հանգամանքներից նախկին «պաշտոնեական դիրքն օգտագործելով» հատկանիշը վերաձևակերպվել է՝ «իշխանական կամ ծառայողական լիազորությունները կամ դրանցով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործելով»: Նախկին օրենսգրքում առկա ձևակերպման պայմաններում հանցագործության կատարումը պետք է կապված լիներ անձի պաշտոնեական լիազորությունների հետ, այլապես, արարքը կորակվեր հոդվածի առաջին մասով, մինչդեռ՝ քիչ չեն դեպքերը, երբ հանցանքը կարող է կատարվել իշխանական և ծառայողական լիազորություններով պայմանավորված ազդեցությունն օգտագործելով: Գործող օրենսգրքով խնդրին տրվել է կարգավորում, որը թույլ է տալիս լիարժեք ապահովել արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի¹⁵ իրացումը:

Վերջին փոփոխությունը վերաբերում է պատժաչափերին, ապա ընդհանուր առմամբ կարելի է արձանագրել, որ գործող օրենսգրքով պատժաչափերն անօրինական միգրացիայի կազմակերպման համար խստացվել են:

¹⁵ Տես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 7-րդ հոդված:

Անդրադառնալով անօրինական միգրացիայի կազմակերպման վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներին՝ հարկ է նշել, որ իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզվել է հետևյալը.

2017-2022 թվականների ընթացքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ հոդվածով արձանագրված հանցագործությունների վերաբերյալ ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայությունում նախապատրաստվել է 96 նյութ, որոնցով հարուցվել են 94 քրեական գործեր /վարույթներ/, 2-ով քրեական գործ հարուցելը մերժվել է: Նույն ժամանակահատվածում նախաքննություն է իրականացվել 108 քրեական վարույթով, հանրային քրեական հետապնդում է հարուցվել 130 անձի նկատմամբ: 50 վարույթ 87 անձի վերաբերյալ մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է դատարան, որից 2 վարույթով երկու անձի վերաբերյալ դատարանի կողմից կայացվել է արդարացման դատավճիռ¹⁶, իսկ 25 քրեական վարույթով 56 անձի վերաբերյալ կայացվել է մեղադրական դատավճիռ:

Վերջնարդյունքում պետք է արձանագրել, որ քննարկվող արարքի քրեականացումը չափազանց կարևոր քայլ է ազգային միգրացիոն քաղաքականության ձևավորման համար: Այժմ այդ քաղաքականությունը կրում է ոչ միայն բացառապես դեկլարատիվ բնույթ, այլև դրված է կայուն իրավական հիմքերի վրա:

Եզրակացություն

Ընդհանրացնելով կատարված հետազոտական աշխատանքը՝ ներկայացնենք հետևյալ հիմնական առաջարկությունները.

1. Պրակտիկ փորձի և վիճակագրական տվյալների վերլուծության հիման վրա մշակել և գործարկել անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի արդյունավետության բարձրացման կոնկրետ մեխանիզմներ, այդ թվում՝ տարբեր ձևաչափով քննարկվող երևույթի հանրայնացումն ապահովելու միջոցով, որը հնարավորություն կտա առավել տեսանելի դարձնել այն բացասական հետևանքները, որոնք առաջանում են գործընթացի կազմակերպման ընթացքում, ներառյալ՝ այլ պետություններում անօրինական գտնվելու կամ այնտեղ բնակություն հաստատելու դեպքում:

2. Ուժեղացնել սահմանային հսկողության համակարգը՝ սահմանապահ ծառայողների վերապատրաստման, տարբեր պետությունների մուտքի կեղծ արտոնագրերի հայտնաբերման համապատասխան սարքավորումների համալրման, ինչպես նաև այլ կարողությունների զարգացման մասով:

3. Անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով ընդունող և ծագման երկրների ջանքերի համատեղման նկատառումներից ելնելով՝ հասնել բազմակողմ կամ երկկողմ մակարդակով միջազգային իրավական ակտերի ընդունմանը, ինչպես նաև գործող իրավական ակտերի կատարելագործմանը՝ հնարավորինս բացառելով միգրացիայի կազմակերպչի կամ միգրանտի կողմից դեսպանատներ ներկայացված փաստաթղթերի տրամադրման մերժման դեպքերը, որոնք իրավակիրառ պրակտիկայում քրեական վարույթի նախաքննությունը տանում են փակուղի:

4. Նախորդ կետում նշված խնդրի լուծման տեսանկյունից ներքին իրավական ակտերի ընդունմամբ կոնկրետ մարմին վերապահված գործառույթի տեսքով սահմանել վերահսկողության հնարավորություն դեսպանատներ ներկայացվող փաթեթների նկատմամբ կամ մաս-

¹⁶ (Արա Ռուբենի Մանուկյան, թիվ ԵԿԴ/0157/01/17 դատական գործ, Ռուզաննա Ռաֆայելի Հունանյան, թիվ ԵԴ/1204/01/21 դատական գործ):

նավոր տուրիստական ընկերությունների համար պարտականություն՝ ներկայացվող փաթեթների կրկնօրինակները պահպանելու մասով:

5. Անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարում համագործակցող պետությունների և ՀՀ իրավասու մարմինների միջև անմիջական հաղորդակցության կատարելագործում, այդ թվում՝ «թեժ գիծ» ռեժիմով գործող հեռախոսակապերի միջոցով, որը հնարավորություն կտա առավել կարճ ժամկետում ստանալ անհրաժեշտ տեղեկությունները և այլն: Մինևույն ժամանակ հասնել օտարերկրացիների կացության հաշվառման և կանոնակարգման համակարգերի կատարելագործմանը:

6. Շարունակել այս ոլորտը կարգավորող օրենսդրության կատարելագործումը՝ հիմք ընդունելով միջազգային փորձը:

Ամփոփագիր: Հոդվածում անդրադարձ է կատարվել հանցագործության քրեաիրավական բնութագրին, անօրինական միգրացիայի գործոններին, տերմինաբանությանը, անօրինական ներգաղթի առավել ակնհայտ հետևանքներին, անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի ոլորտում հիմնական միջազգային իրավական փաստաթղթերին, Հայաստանի Հանրապետությունում անօրինական միգրացիայի դեմ պայքարի ներկայիս վիճակին, ծնող պատճառներին ու հետևանքներին, այդ ուղղությամբ իրականացվող կանխարգելիչ և նախազգուշական աշխատանքներին, դրա բացահայտմանն ուղղված ձեռնարկվող միջոցառումներին, իրավակիրառ պրակտիկայում հանցագործության որակման առումով տրվող իրավական լուծումներին, ինչպես նաև ակնկալվող արդյունքներին: **Արդյունքում հեղինակը ներկայացրել է միգրացիոն հոսքերի ընդհանուր նկարագիրը, անկանոն միգրացիայի պատճառներն ու հետևանքները՝ անօրինական միգրանտների, ինչպես նաև ելքի ու մուտքի պետությունների համար: Ներկայացվել է նաև երևույթի դեմ պայքարի մեխանիզմները, վիճակագրական տվյալները, վերլուծության է ենթարկել «Անօրինական միգրացիայի կազմակերպում» հանցակազմը, նախկին և գործող ՀՀ քրեական օրենսգրքերում առկա տարբերությունները:**

Annotation. This Article refers to the criminal-legal description of the offense, the factors for illegal migration, terminology, more obvious consequences of the illegal migration, the main international legal documents in the field of struggle against illegal migration, current situation of struggle against illegal migration in the Republic of Armenia, the key reasons and consequences, the preventive and precautionary measures implemented in that direction, the steps to be taken for its detection, the legal solutions to be given to the quality of crime in the law enforcement practice as well as the expected results. **In the result, the author presented the general description of the migratory movements, the reasons and consequences of irregular migration – for illegal migrants as well as for the States of exit and entry. It has been also presented the mechanisms of struggle against it, the statistical information, the corpus delicti “Organization of illegal migration” has been subject to analysis, the available differences between the former and current Criminal Codes of the Republic of Armenia.**

Аннотация. В статье были затронуты такие темы, как уголовно-правовая характеристика преступления, факторы незаконной миграции, соответствующая терминология, наиболее очевидные последствия незаконной иммиграции, основные международно-правовые документы в области борьбы с незаконной миграцией, текущее состояние борьбы с незаконной миграцией в Республике Армения, первопричины и последствия, проводимые в этом направлении профилактические и предупредительные работы, меры, предпринимаемые для ее выявления, правовые решения, принимаемые в правоприменительной практике с точки зрения квалификации преступления, а также ожидаемые результаты. **В результате автор представил общее описание миграционных потоков, причины и последствия нерегулярной миграции для нелегальных мигрантов, а также для государств выезда и въезда. Также были представлены механизмы борьбы с этим явлением, статистические данные, проанализированы состав преступления «Организация незаконной миграции», различия, существующие в бывшем и действующем уголовных кодексах РА.**

Բանալի բառեր - միգրանտ, սահմանային կամ միգրացիոն վերահսկողություն, անօրինական միգրացիայի կազմակերպում, օտարերկրյա պեյրություն մուտքի, գրնվելու կամ տարանցման համար օրենսդրությամբ սահմանված կարգը խախտել, կամ մուտքի, գրնվելու կամ տարանցման պատշաճ թույլտվություն ստանալու համար կեղծ փաստաթուղթ կամ կեղծ տեղեկություն ներկայացնել, շահադիտական նպատակով կազմակերպել:

Keywords: migrant, border or migration control, organization of illegal migration, to violate the duly procedure to enter the foreign country, stay or transit, or to submit false document or false information to get proper permit to enter, stay or transit, to organize for mercenary purpose.

Ключевые слова: мигрант, пограничный или миграционный контроль, организация незаконной миграции, нарушение установленного законодательством порядка въезда, пребывания или транзитного проезда в иностранное государство либо представление поддельного документа или ложной информации для получения надлежащего разрешения на въезд, пребывание или транзитный проезд, организовать в корыстных целях.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ Սահմանադրություն, 2015 թվականի փոփոխություններ,
2. «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր», 1948 թ.,
3. «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» Միավորված ազգերի կազմակերպության կոնվենցիան լրացնող՝ «Ցամաքով, ծովով և օդով միգրանտներին մաքսանենգ ճանապարհով տեղափոխման դեմ» ՄԱԿ-ի 2000 թվականի արձանագրություն,
4. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք: (Ընդունվել է 18.04.2003)
5. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք: (Ընդունվել է 05.05.2021)
6. «Օտարերկրացիների մասին» ՀՀ օրենքը, 25.12.2006 թ.
7. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Երևանի պետական համալսարան, Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2012 թ.,
8. «Միգրացիայի ոլորտի տերմինների բառարան» 2-րդ հրատարակություն 2003թ.,
9. Халиуллина А. И., Шагиева Л. А. Нелегальная миграция в России и методы борьбы с ней // Молодой ученый, 2016, № 28.,
10. Сердюк Л. В., Организация незаконной миграции (ст. 322.1 УК РФ): состав и порядок квалификации (комментарий) // Вестник Уфимского юридического института. 2006. № 2-3.,
11. ՀՀ գլխավոր դատախազության ՀՀ ԱԱԾ մինչդատական վարույթի օրինականության նկատմամբ հսկողության վարչությունում 2017-2022 թվականներն ընդգրկող ժամանակահատվածում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 470-րդ /2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 329.1-րդ/ հոդվածով նախատեսված հանցագործությունների հատկանիշներով նախաձեռնված քրեական վարույթներով մինչդատական քրեական վարույթի օրինականության նկատմամբ դատախազական հսկողության և մեղադրանքի պաշտպանության վիճակի վերաբերյալ կատարված ուսումնասիրության և դրա արդյունքներն ամփոփելու մասին աշխատանքային զեկույց, 2022 թ.:

Ասատրյան Ա. - ՀՀ ազգային անվտանգության ծառայության քննչական գլխավոր վարչության պետի տեղակալ, փոխզննապետ, էլ. հասցե՝ asatryanarmen91@gmail.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 27.12.2023 թ., տրվել է գրախոսության 27.12.2023 թ., երաշխավորվել է ՀՀ գլխավոր դատախազության պետական իշխանության դեմ ուղղված հանցագործությունների գործերով վարչության պետ Վ. Ավետիսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 15.01.2024 թ.: